

La transhumància a Prats de Molló (segles XVII i XVIII)

Ramon Sala
Universitat de Perpinyà

Les pastures de Prats de Molló

«La vila y terme de Prats de Mollo del bisbat de Elna es situat en los mons Piri-neus en lo mes alt del Vallespir en lo comptat de Rossello te dos lleugas de llarch y una y mitja de ampla [...] de les quatre parts las tres de dit terme son pasquers reals y erm de Rey dins los quals si compren partida de la montanya de Canigo.»¹ Així comença una descripció de la vila i el terme de Prats de Molló datada del 1671 i adreçada al sotsveguer de Rosselló i Vallespir.

L'espai muntanyenc —de 145 km²— és terra de pastures. Els pasquers reials dits de dalt (a partir de 1.800 metres més o menys) són separats dels pasquers comunals dits de baix «per senyals de creus fetas sobre rocas», gravades segons un cartulari per primera vegada el 1330 i per segona vegada el 1525. El 1744 altres senyals de creus separen els pasquers de baix dels «Baxants». Els baixants són la propietat dels habitants i són terres de pastures i/o de conreus. Hi pasturen els ramats tancats durant la nit a les pletes.²

De la vall de Prats, a 745 metres d'altura, a les Esquerdes de Rotjà i al Costabona, entre 2.200 i 2.465 metres, s'escalonen així tres tipus de pastures que l'autor de l'informe tracta de manera global: «es terreno que en lo estiu y depeix molt bestiar empero per ser tant fret sen an de anar en la tardor, Ivern y primabera fora dit terme en daltres terras mes calentas acceptat lo bestiar necessari del conreu y aixibe en dit tems sen va molta part de la gent de dit terme a treballar en las terras baixas y calentas.»

1. Ramon SALA. *Le visage de la mort dans les Pyrénées catalanes, sensibilités et mentalités religieuses en haut-Vallespir, XVII, XVIII et XIX siècles*. París: Economica; Perpinyà: CREC, 1991, p. 33. Tot i que la grafia de les citacions sigui incorrecta, s'ha respectat l'escriptura original.

2. Ramon SALA. «Prats de Mollo et sa vallée aux XVIIe et XVIIIe siècles». [Memòria de Mestratge]. Montpellier, 1972, p. 62-63.

Se subratlla, així, la transhumància dels homes i del bestiar. Es tracta d'una transhumància inversa a la dels muntanyencs que adquireixen al pla pasturatges d'hivern. Les fonts defineixen «les terras baixas y calentass»: d'una banda, el Rosselló; d'altra banda, la Garrotxa, l'Empordà i el Ripollès. Fent estiuemar i fins i tot atardorar el bestiar a les pastures de Prats, aquestes comarques practiquen la transhumància directa, la qual constitueix l'objecte d'aquest article. Directa o inversa, la transhumància ignora la nova frontera de 1659.

Unes migracions indispensables

La descripció de 1671 subratlla el caràcter essencialment pastoral de la vall de Prats a partir d'un quadre agrícola molt negre: «en dit terme no se cull blat bi ni oli sino segol, fajol y sivada [...] Es terreno molt perjudicat del mal temps que los demes anys la padregada sen porta molta part del ques sembra [...] dempres de aver fetas dos colletas en un camp se ha de deixar reposar vuit o deu anys sen fer hi altra cosa.» Femar les terres és un acte de primera necessitat. El pagès és ramader i la ramaderia és la clau de l'economia de Prats. El bestiar ovi ha generat la indústria de la llana citada ja al segle XII; «per ser molta part dels abitants de dita vila paraïres», assegura l'informe de 1671 fent esment de molins drapers. A la llana dels ramats l'autor afegeix com a riquesa natural «lo riu anomenat lo tech de la aigua del qual se valen per los molins serradors de ferro de farina y drapers».

Al segle XVII, fargues, molines serradores i molins drapers donen un caràcter industrial a l'economia de Prats de Molló. La indústria té tres fonaments: la llana, la mena del Canigó, el carbó tret dels «boscos de pins, abets, faits, verns, vesos y alguns roures».³

Però un segle més tard, la situació econòmica ha canviat. Fixida d'un conflicte entre França i Espanya, la nova frontera ha generat molts conflictes: la revolta dels Angelets de la Terra contra la gabella i les guerres de Lluís XIV de 1667 a 1715. A partir del segle XVIII, el creixement de la població ha tingut un paper desestabilitzador de cara a l'economia tradicional (300 caps de casa el 1671, 490 el 1730; 1.763 habitants el 1695, 2.756 el 1774).⁴ Car l'eixamplament de les terres de conreu (280 hectàrees el 1685; 643 hectàrees el 1785) ha fet desaparèixer els boscos i, doncs, les fargues per falta de carbó. Deixant sobreviure la ratlla de les Corberes com a frontera duanera (*la barrière de Fitou*), l'estatut de província estrangera ha fet del Rosselló un espai tancat, cosa que dificulta les exportacions del drap en particular, causa de l'empobriment de la vila de Prats de Molló: «La manufacture qui autrefois faisait

3. Ramon SALA. *Le visage de la mort...*

4. *Ibidem*, p. 35.

vivre tant de pauvres a entièrement perdu son crédit et réduit les fabricants et ouvriers à la dernière misère»,⁵ asseguren els quaderns de queixes de 1789. Les rompudes de terres sota l'impuls dels pagesos i dels fargaires han engegat un procés de ruralització.

Aleshores, més que mai, la transhumància esdevé per als pagesos una activitat imprescindible, ja que sense adob les terres resten pobres. Ho explica un informe anònim del segle XVIII (1775?): «Les terres de la vallée de Prats de Mollo ne sont pas naturellement bonnes: elles ne produiraient rien sans fumier, de là vient que la plus grande partie est inculte parce qu'on n'en cultive que ce qu'on peut fumer. Quoique dans la belle saison les herbages soient assés abondans, les propriétaires ne peuvent pas nourrir la quantité de bestiaux qui leur serait nécessaire pour fumer leurs terres; mais au défaut de cela, on a trouvé le moyen de faire venir du bétail à laine étranger qu'on nomme *gallorsa*.»⁶

Ara bé, la transhumància respecta sempre els antics costums. La gallorsa pastura del 13 de juny al 29 de setembre. El bestiar de llana dels habitants i dels forasters és col·locat en els «Baxants» i en els pasquers dits de baix. Les bèsties són tancades durant la nit a l'andar per a femar els camps.

En canvi, el bestiar gros pastura en els pasquers de dalt i de baix. Vaques i eugues dels habitants hi pugen a partir de maig. El 24 de juny hi entra el bestiar gros foraster conllogat pels particulars: «bacas, tauras, braus, brauas, rabadanas, rocins, poltros i poltras, pollis.»⁷ A partir del 29 de setembre, quan la gallorsa i el bestiar gros foraster han deixat les pastures, el bestiar de llana dels habitants puja als pasquers de dalt: «se rafraîchir à la montagne des chaleurs qu'il a souffert en fumant les terres situées au-dessous.»⁸

A finals del segle XVIII, la transhumància és el principal fonament de l'economia de Prats de Molló. A més, i de sempre, fou i continua sent una font d'ingressos per a la vila. A principi del segle XVII, les tarifes de les entrades són les següents: 12 rals els cent ovins, 2 rals la vaca, 3 rals l'euga.

Els llibres de comptes porten regularment el «conlloch», «la comta», la «denonciacio» del bestiar foraster.⁹ La comptabilitat municipal ha permès any rere any o quasi el seguiment i l'anàlisi de la transhumància ovina i bovina del segle XVII al segle XVIII. Marginat i consignat de manera irregular (28 vegades de 1590 a 1659), el conlloc de les eugues s'ha deixat de banda al segle XVII.

5. *Cahiers de doléances de la province de Roussillon (1789): Texte établi par Etienne Frenay*. Perpinyà: Archives Départementales des Pyrénées Orientales, 1979.

6. ADPO (Archives Départementales des Pyrénées Orientales). 124 EDT 141.

7. *Ibidem*, 124 EDT 77. «Libre de conllochs», 1725-1789; J. GIGOT. «Un document-musée sensationnel: le livre de conllochs des marques de troupeaux de Prats de Mollo». *CERCA*, p. 148-155.

8. ADPO. 124 EDT 141.

9. *Ibidem*, 124 EDT 40-60.

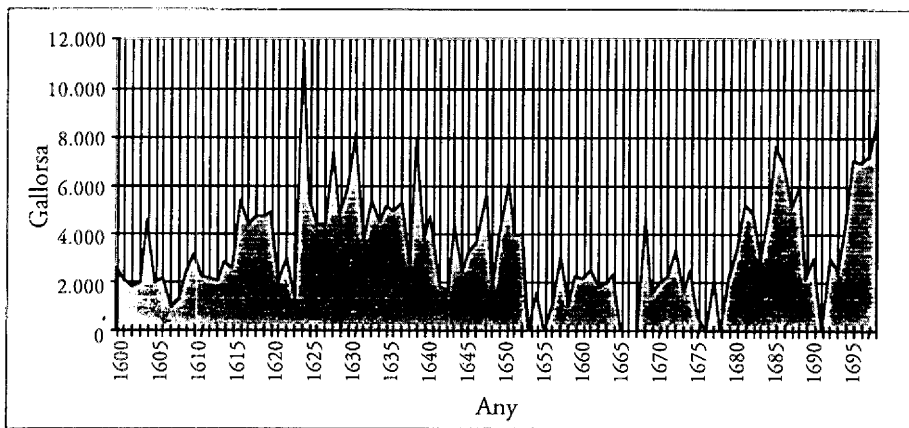
La transhumància al segle XVII

Mitjanes decennals

<i>Decenni</i>	<i>Gallorsa</i>	<i>Conlloc de vaques</i>
1600-1609	2.185	415
1610-1619	3.417	548
1620-1629	4.967	404
1630-1639	5.361	564
1640-1649	3.305	850
1650-1659	3.098	514
1660-1669	2.530	565
1670-1679	1.973	309
1680-1689	4.922	178
1690-1699	4.969	369

La lectura de les mitjanes decennals mostra que de 1600 a 1639, d'un decenni a l'altre, els efectius de la gallorsa van augmentant. Ara bé, seguint els traçats de la transhumància ovina any rere any, hom constata que les entrades poden oscil·lar entre menys de mil caps (985 el 1607) i més de 10.000 (11.877 el 1624), la qual quantitat subratlla la capacitat dels pasquers i anuncia les entrades dels anys 1700-1703 (10.000 -11.000 caps).

La transhumància ovina al segle XVII

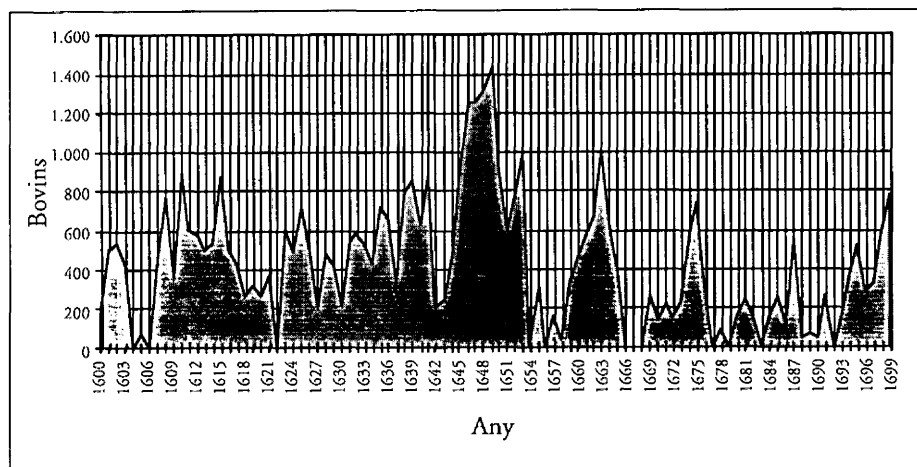
De 1640 a finals de segle, les corbes segueixen els esdeviments històrics. Notem una davallada contínua de 1639 a 1679 (4.718 caps el 1641, 560 el 1676). La revol-

ta dels Segadors i la guerra entre França i Espanya fins al tractat dels Pirineus, la revolta dels Angelets (1663-1672), les guerres de Devolució (1667-1668) i d'Holanda (1673-1678) són gravades dins les línies. Fins i tot mostren les dues fases de la guerra d'Holanda. La pujada dels anys 1673-1675 correspon al temps durant el qual Catalunya va estar a punt de recuperar el Rosselló (1673, 3.273 gallorses). La minvada següent (1676, 560 gallorses; 1678, 2.190) correspon a la contraofensiva francesa a Girona, Figueres i Puigcerdà.

La represa de 1680 a finals de segle s'afluixa dues vegades: el 1684 (2.960 gallorses) i de 1690 a 1694. Hom pot explicar la primera baixa per la declaració de guerra del desembre de 1683 d'Espanya a França; la segona baixa correspon a la guerra de la Lliga d'Augsburg i, més precisament, a l'ocupació francesa del Ripollès i de la Garrotxa.

Més selectiva (les mitjanes decennals no superen els 1.000 caps), la transhumància bovina sembla menys vinculada als conflictes fronterers. Curiosament, la davallada s'escau a finals de segle, de 1680 a 1695, quan progressa la gallorsa. Es justifica aleshores la baixa de les tarifes: 1 ral i mig la vaca, 2 rals l'euga (respectivament 2 i 3 rals durant la primera meitat del segle). Fins i tot els cònsols lleven una taxa sobre el bestiar propi des habitants: 1 ral i mig per «caballa».

La transhumància bovina al segle XVII

La baixada de les entrades de bestiar gros foraster va lligada a diversos factors: les epidèmies, per exemple. El 1682, els llibres de comptes fan memòria de «contagi en Espanya». Només dotze vaques són preses en conlloc el 1683! Ara bé, la durada de

la davallada bovina planteja causes d'una altra amplitud. Cal tenir en compte el proveïment de la sal, indispensable per als animals.

La gabella, restablerta el 1660 a causa de l'encariment forçós de la sal, ha generat una minvada dels ramats rossellonesos. La cosa es pot verificar amb el conlloc de les vaques que vénen de Sant Llorenç de Cerdans:

1595 → 310	1660 → 161
1614 → 250	1664 → 60
1625 → 346	1693 → 60
1636 → 257	1695 → 75

El 1789, els quaderns de quixes de Prats de Molló ho asseguren en general: «la cherté du sel mettrait ceux qui possèdent des bestiaux dans l'impossibilité de leur en donner assez.» Els habitants de Prats desitgen que es lluiti contra «el flagell de la gabella» per tenir «une plus grande abondance de bétail.»

En efecte, la gabella ha pogut reduir els ramats a partir, sobretot, de 1680 a l'alt Vallespir després de la desfeta dels Angelets,¹⁰ a tot el Rosselló acabada la construcció de vuit places fortes. La província esdevé aleshores un baluard controlat per l'exèrcit i pels gabellots. Es pot explicar, així, la davallada bovina originària de les terres baixes i calentes del Rosselló. La minva de la transhumància rossellonesa (falta de sal) va generar una pujada empordanesa, la qual va concernir primer els ovins ja que la gallorsa assegurava la femada. «Los particulares son obligats a recorrer a Catalunya per sercar altres bestiar per les femar»,¹¹ diuen els documents. Menys necessari al conreu, el bestiar gros del Principat va tardar a ser substituït pel del Rosselló. Paradoxalment, la nova frontera, a nivell de la transhumància, afluïxa els lligams entre Prats de Molló i la vall del Tech del Vallespir al mar i enforteix les relacions entre pastures d'estiu «franceses» i pastures d'hivern «espanyoles», a saber, les valls de la Muga i del Fluvià. El 1710, un 60% de la gallorsa és originària del Principat, i un 30% del Rosselló. A les acaballes del segle XVII es nota una represa de la transhumància del bestiar gros (1697, 326 vaques; 1698, 596 vaques; 1699, 782 vaques; 1700, 889 vaques). Els orígens geogràfics són desconeguts, però sembla que Catalunya sigui el lloc principal de proveïment. En el decurs del segle XVIII la vila de Prats de Molló ven «el superfluo de las herbas» a un arrendador, el qual recluta el bestiar gros a la fira d'Olot.

La represa de la transhumància bovina a finals del segle XVII provoca un enfrontament entre la vila que defensa la «immemorial possessio [...] de vendre les herbes» i els pagesos que prefereixen el conlloc de bestiar de llana.

10. ELS ANGELETS DE LA TERRA. *La guerra de la sal*. Sota la direcció de R. Megevand i R. Sala. Ceret: Liceu Deodat de Severac; Perpinyà: Sofreix, 1985.

11. ADPO.124 EDT 295.

El reglament de 1700

El 1700 tres terratinents, Joan Sant Germa, Andreu Pages i Xartart i Pere Sors de la Llau, es queixen de l'abundància de bestiar gros estranger conllogat per la Universitat: 889 vaques i 109 eugues (280 i 66 respectivament, el 1696). El 15 d'agost l'intendent de la província convoca un Consell general (més de 300 caps de casa) per examinar «si las vacas y eugas forasteras que son alt a la montanya son en perjudici de las del terme y deuan exir...».¹²

Quatre experts, dos per a la vila i dos per als pagesos, són encarregats de visurar les herbes i de comptar el bestiar dels habitants i dels forasters. Es troba així «mille huit cents bestes entre vaches et joumentes ou environ scavoit huit centes des habitants de dite ville et terroir ou environ et mille des estrangers qui en payent le droit de pasturage lesquelles suficientment peuvent depestre et vivre jusques le huitième ou dixième du mois de septembre prochain et non davantage».

Aleshores es decideix de limitar el conlloc de bestiar gros a 400 vaques i a 100 eugues mentre el bestiar dels habitants consti de 800 caps. El reglament del «superfluo de las erbas» permet a la vila de conllogar bestiar estranger a proporció del bestiar dels habitants: en cas de disminució, podran augmentar el conlloc de bestiar estranger i, viceversa, disminuir-lo en cas «los habitants augmentassen que tinguessen menester las herbas per llurs bestiar», mentre la totalitat del bestiar gros no superi el nombre de 1.300 caps. Aquesta permissibilitat farà néixer molts conflictes entre els pagesos de Prats «alguns particulars» (20, segons un informe,¹³ de 30 a 50, segons les denúncies dels llibres de comptes) i els cònsols encarregats del comú, els quals afirmaven el 1700: «de lo superfluo la universitat de tot temps a tirat y tira una bona quantitat de diners que serveix per pagar los carrechs y mals de dita universitat sens que se aurian de fer tall.»

A més, el reglament de 1700 deixa de banda el conlloc de les gallorses, encara que els cònsols hagin plantejat la qüestió: «si lo bestiar de llana foraster que es per los masos es en perjudici als habitants y bestiar del terme o util». Una protesta dels tres terratinents fa valer que aquest bestiar que fema «no toca res a la montanya». La qüestió resta pendent. Ara bé, el 1701 una deliberació municipal¹⁴ fixa en 275 caps per parell de bous la quantitat màxima de bestiar de llana (gallorsa i bestiar propi). El reglament de 1700 engega una sèrie de conflictes entre el terme i la vila, els pagesos propietaris i masovers, d'una banda, i els ciutadans de l'altra, paraires i menestrals.

12. *Ibidem*, 124 EDT 76. «Conseil General des hommes et particuliers de la ditte ville de Prats de Mollo; 15 août 1700».

13. *Ibidem*. «Instrucció per lo Sr. Joan Suquet», sense data.

14. Els registres de les deliberacions municipals es troben a l'ajuntament de Prats de Molló; els Arxius departamentals conserven els registres de 1772 fins a 1790: ADPO. EDT 254-262.

La representació municipal (16 consellers per a la vila, 8 per al terme) dóna suport als partidaris del manteniment del «superfluo de las erbas». Ara bé, les rompudes de terres sota la pressió de la pagesia i dels fargaires i la ruralització de l'economia afavoreixen els partidaris de la gallorsa i, per tant, la transhumància ovina.

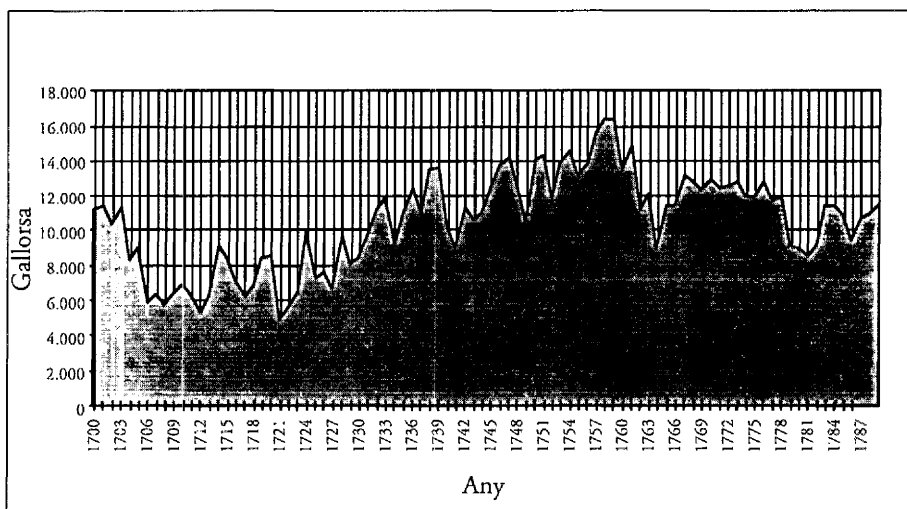
La transhumància ovina al segle XVIII

Mitjanes decennals relatives a la gallorsa:

1700 - 1709	→ 8.549	1750 - 1759	→ 14.345
1710 - 1719	→ 7.017	1760 - 1769	→ 12.118
1720 - 1729	→ 7.395	1770 - 1779	→ 11.970
1730 - 1739	→ 9.975	1780 - 1789	→ 10.229
1740 - 1749	→ 11.478		

Al segle XVIII la transhumància ovina assoleix una gran amplitud. Respecte al segle XVII, les mitjanes decennals es doblen i fins i tot es tripliquen: més de 14.000 gallorses (1750 - 1759).

La transhumància ovina al segle XVIII

Ara bé, els efectius varien sempre amb els conflictes: la guerra de Successió d'Espanya i la guerra del Pirineu. La corba baixa de 1706 a 1713, el 1721 i el 1722, encara que el nivell superi els 5.000 caps o gairebé (1721, 4.858 gallorses). A partir

de 1730, l'expansió de la transhumància fa pujar els efectius de més de 8.000 caps a més de 16.000, el 1759. Però a partir de 1760, una segona fase s'inscriu dins les xifres i el traçat: les mitjanes passen de 12 a 10.000 caps. Aleshores la regressió de la gallorsa va lligada als esdeveniments econòmics. El primer descens (9.005 gallorses, el 1764) correspon a la crisi de 1764-1766 marcada a Madrid pel «motín de Esquilache» i precedida a Catalunya per l'aiguat de l'octubre de 1763, que provocà a Prats de Molló uns estralls avaluats en 128.305 lliures.¹⁵ El segon descens (1779-1782, entre 8.500 i 9.000 gallorses) és marcat a tot l'alt Vallespir per una pujada de la mortalitat lligada a la misèria. Entre 1760 i 1789, la fase de regressió relativa (les mitjanes superen els 10.000 caps!) troba segurament l'explicació en una deliberació municipal de 1791 que assegura que «el clima hauria canviat, que la llarga durada dels hiverns, els aiguats i els artigaments haurien fet disminuir els pasturatges en els quals les herbes venien dos mesos més aviat el 1700!».

Una cosa és certa. Les rompudes de terra eixamplen l'espai de conreu i fan que la gallorsa sigui més que mai indispensable: «las quals gallorses son en gran utilitat», ja deien els cònsols el 1700. Els pagesos fan pressió sobre el consell jurat perquè s'admeti més bestiar de llana estranger. Nous reglaments succeeixen el reglament de 1701 i porten, així, els efectius a 300 ovins per parell de bous el 1735, 350 el 1754. El 1736, el pagès Comamala de la Presta demana en va 500 bèsties!

Naturalment, els fraus es multipliquen: gallorsa no declarada (3.040 bèsties el 1755, any en el qual els llibres de comptes porten ja 13.113 bèsties), préstecs de ramats a artigaires per propietaris àvids de gallorsa, vendes fictícies de bestiar per propietaris «espanyols» a propietaris de Prats, la qual cosa provoca a vegades conflictes.¹⁶ Fou el cas, el 1783, entre un tal Vilar, de Maçanet de Cabrenys, i un tal Reynalt, de Prats, que ja havia venut en profit seu la llana del bestiar conllogat fraudulentament. El tràfic té moltes cares. Els ramaders de Prats lleven una «taxa» sobre la gallorsa denunciada: 6, 8, 10 i fins i tot 12 sous per cap. Aquests «pactes» justifiquen potser (en part) la pujada de les tarifes temporalment el 1756: de 12 rals (4 lliures) a 18 (6 lliures) el centenar, definitivament el 1777.

El comportament dels pagesos obliga els cònsols a multiplicar els controls: d'una banda, fer visurar els ramats i penyorar si cal; d'altra banda, redactar nous reglaments: el 1768 cada propietari o masover té l'obligació de declarar el bestiar propi i la gallorsa dins els tres dies que segueixen la seva arribada.

Un llibre de conllocs obert el 1725, però poc utilitzat fins a 1758 (només el 1725, el 1730 i el 1751), porta regularment de 1758 a 1764, de 1766 a 1789 el «bestiar denunciat a la vila».¹⁷ S'hi pot llegir: «Declaracions ho denunciacions fan

15. Ramon SALA. *Le visage de la mort...*, p. 64-65.

16. Deliberacions municipals.

17. Vegeu la nota 7.

los avitants del terme, del bestiar de llana dit gallorsa en l'any 1782, qual bestiar prenan per fumar llurs terras a raho de tres centas sinquanta per parell de bous, y compres lo bestiar tenan en llur propi ...»

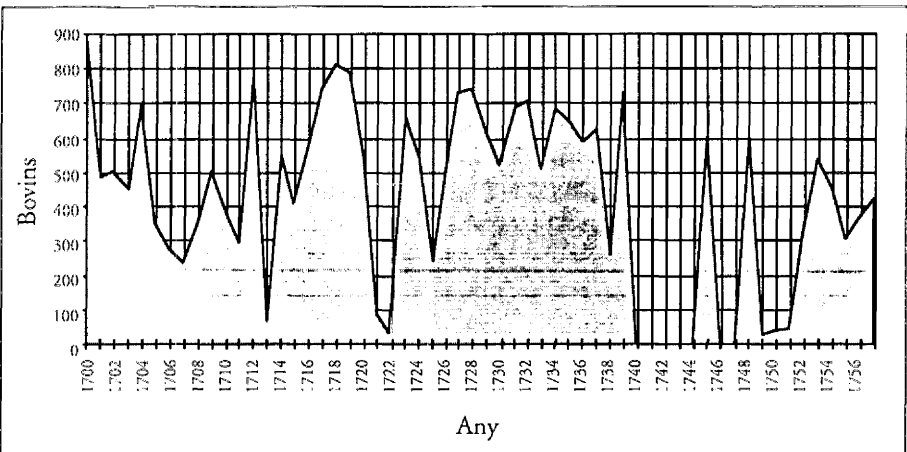
El llibre de conllocs rep també les denúnciacions de bestiar gros autòcton: «Denunciacions han fet en lo abril 1774 los habitants del terma de Prats del bestiar gros volan fer anar pexer a la montanya.» Cal evitar també els fraus i els tràfics de tota mena (la barreja, per exemple, de bestiar estranger amb el bestiar propi) fets pels pagesos hostils al conlloc del bestiar gros estranger en perjudici del bestiar propi i de la gallorsa. El senyor Comamala demana 500 bèsties de llana per parell de bous el 1736, i exigia la supressió del «superfluo de las erbas».

En el decurs del segle XVIII els cònsols defensen de manera aferrissada els drets de la vila contra «alguns particulars que boldrian frustrar la Universitat de aqueix rebingut y apropiarse las erbas de tot lo terma...».¹⁸ Mantingut durant tot el segle, el «superfluo de las erbas» genera encara més conflictes que la gallorsa entre la vila i els pagesos i d'altres.

La transhumància del bestiar gros estranger

Corba del conlloc de vaques

La transhumància bovina de 1700 a 1757

18. Vegeu la nota 13.

En els traçats es llegeixen conflictes i crisis. Vegeu el gràfic del conlloc de vaques del període 1700-1757. La guerra de Successió d'Espanya limita les entrades a 350, 274, 238 i 347 bèsties, de 1705 a 1708, contra 689, el 1704; 387, 292 bèsties, el 1710 i el 1711, contra 503, el 1709, i 777, el 1712. L'any del Tractat d'Utrecht (1713) només són denunciades 66 vaques. La postguerra coincideix amb una progressió espectacular del conlloc (739 i 808 caps, el 1717 i el 1718; 727 i 737, el 1727 i el 1728), trencada per la guerra del Pirineu (86 i 33 caps el 1721 i el 1722).

També es poden llegir dins la corba les epidèmies de pigota, tant humanes com animals: només 256 entrades el 1738, any al qual correspon un pic de mortalitat humana (63 adults i 102 albats contra 21 i 38, el 1740 a Prats de Molló); 26, 41 i 44 entrades de 1749 a 1751. El 1749, els llibres de comptes assenyalen que la «visita se feu per la picota al veïnat de la Presta». Trobem encara la menció: «picota ses descoberta segona bagada ab lo bestiar que los consols y son anats tres bagades ab gent per fer visora.»¹⁹

Com les dels ovins, les estadístiques són a la baixa el 1764 i el 1765 (149 i 187 caps contra 413, el 1766) i el 1781 (120 caps contra 341, el 1782). En compensació es conlloquen més eugues:

1738 → 156
 1749 → 240
 1764 → 118
 1781 → 133

Com podem llegir en el quadre següent, de 1700 a 1749 les mitjanes decennals són inferiors a 70 eugues:

Mitjanes decennals

	<i>vaques</i>	<i>eugues</i>	<i>bestiar gros</i>
1700-1709	471	52	523
1710-1719	537	29	566
1720-1729	468	20	488
1730-1739	593	62	655
1750-1759	312	67	379

Els conflictes entre els pagesos i la vila expliquen la manca d'estadístiques per al decenni 1740 i per als posteriors a 1759.

19. ADPO. 124 EDT 57.

Les mitjanes decennals de 1700 a 1739 mostren que s'han admès més de 500 bèsties a les pastures de Prats de Molló. Les queixes dels pagesos contra la inobservança del reglament de 1700 i els fraus de tota mena fan que els cònsols adoptin noves mesures, entre les quals l'alça de les tarifes: fins a 4,5 rals per vaca i 7,5 rals per euga, tarifes reduïdes el 1739 respectivament a 3,5 i 6 rals.

El 1740 decideixen d'arrendar el «superfluo dels erbatges». El 1742 els llibres de comptes porten la menció següent: «arrendaren a Guillem Vidal lo superfluo de las erbas de la montanya en preu de 300 lliures.» L'arrendament del «superfluo» justifica l'absència d'estadístiques. Només es mencionen els diners. Els habitants han de denunciar el bestiar gros entre el 15 i el 20 d'abril, ja que l'arrendament es dona a l'encant el 25 d'abril. Per això, l'arrendador ha de prendre en compte el bestiar dels habitants. Aquestes dades també li són útils quan pren a conlloc el bestiar gros a la fira d'Olot el 1r de maig.

El conllogador està obligat a formar dos o tres ramats i a reclutar al Principat els majorals. Cal que els pagesos puguin controlar en tot moment els efectius. Però la contestació dels preus de l'arrendament per part dels cònsols (300 a 375 lliures de 1741 a 1744 contra 434 lliures el 1740) atura el nou procediment. S'acusa Guillem Vidal, l'arrendador, de col·laboració amb els pagesos, els quals «posan en combustio a la vila».²⁰ El 1745 i de 1748 a 1757 els cònsols tornen a conllogar el bestiar estranger i provoquen les queixes i les protestes dels pagesos. Aquests pagesos, el 1755, obtenen del veguer l'anul·lació del conlloc de bestiar gros. Denegada la sentència del veguer per l'intendent, els pagesos continuen enfrontant-se amb els cònsols. El 1761, 69 habitants protesten contra un conlloc de 419 vaques i 139 eugues, exigeixen un nou peritatge i, de moment, volen limitar el conlloc a 350 vaques i 50 eugues. Aleshores, com ja ho havien fet el 1758 i el 1759, els cònsols tornen a arrendar el «superfluo»: 315, 350 i 350 lliures de 1761 a 1763. A partir de 1767 (sembla que a causa de la crisi no s'ha trobat arrendador de 1764 a 1766) i, fins a 1789, llevat de l'any 1781 (any de crisi), la vila arrenda el «superfluo» a un «collector de las montaignas».²¹

De 1767 a 1789, el preu de l'arrendament oscil·la entre 366 lliures (1768) i 690 lliures (1778) amb una mitjana anual de 437 lliures. Les poques mencions de bestiar indiquen, excepte per a l'any 1778 (384 vaques i 124 eugues), una limitació del conlloc:

1779	→	267 vaques	→	101 eugues
1781	→	120	→	133
1782	→	341	→	130
1784	→	240	→	130

20. *Ibidem*, 124 EDT 76.

21. *Ibidem*, 124 EDT 60.

Una deliberació municipal de 1781 confirma aquesta limitació assegurant que durant els deu anys precedents s'hauria fixat per al conlloc un màxim de 1.041 bèsties entre bestiar gros estranger i autòcton. Finalment, sembla que hom hagi conllogat prop de 400 bèsties.

De 1700 a 1789, s'ha de subratllar la tenacitat dels cònsols i fins i tot llur mèrit. Car a partir de 1747, s'ha afegit a la contestació pagesa una contestació senyorial. Els senyors d'Ortafà i de Lassus, decimadors reials, pretenen ser «els amos i els propietaris dels pasquers reials», o sigui, els pasquers de dalt, on el dret d'empriu concerniria només el bestiar dels habitants. El 1754, un contracte de conlloc entre la vila i quatre vaquers d'Olot confina el bestiar estranger als pasquers comunals dits de baix, entre les creus superiors i inferiors. Iniciat el 1747, el plet entre els cònsols i els decimadors resta pendent fins al 1788. La vila i els decimadors s'han de partir l'arrendament del superfluo: 610 lliures el 1789 «de la qual suma se deu fer compte de la maytat al Sr. d'Ortafà y Lassus deduint los quartos de colloquar»,²² o sigui, un 22% del preu de l'arrendament referint-nos a 1778: 154 lliures, 11 sous, 10 diners, que representen les despeses de viatge a Olot del conllogador, el preu de la sal per al bestiar, del pa dels guardians i llur «soldada».

Malgrat tots els entrebancs, els cònsols de Prats de Molló hauran complert el deure: defensar «la quieta y pacifica possessio de temps immemorial en fer de empriuar per us propi i vendre las erbas...».²³

La Revolució suprimeix el «superfluo». Però el 1809 l'Imperi torna a la vila el dret de conlloc fent pagar 1,50 francs l'euga i 1 franc la vaca.

Conclusió

La defensa del «superfluo de las erbas» ha enfrontat els cònsols a alguns particulars àvids de gallorsa i, finalment, monopolitzadors. Les mitjanes decennals de declaracions de gallorsa van minvant de 1750 a 1789:

1750 - 59 → 51
 1760 - 69 → 46
 1770 - 79 → 41
 1780 - 89 → 34

Cal dir que les rompudes de terra han concentrat la propietat pagesa en poques mans. El 1778 onze propietaris posseeixen la meitat del terme.²⁴ Tanmateix, els

22. *Ibidem*.

23. *Ibidem*, 124 EDT 74.

24. Ramon SALA. *Le visage de la mort...*, p. 36.

cònsols han lliurat un altre combat. Contra els interessos particulars, els cònsols han defensat també, potser sense que se n'adonessin i en va, un ecosistema. A finals de segle resten només alguns trossos de bosc, segons el mapa de Cassini. A partir de 1763, lligats en part a l'artigament, els aiguats repetitius (1765, 1766, 1772, 1777 i 1783) d'una banda i, de l'altra, el pes excessiu del bestiar oví (de 20.000 a 30.000 caps entre gallorsa i ramats dels habitants)²⁵ han deixat la muntanya nua i sense terra.

Ara bé, els cònsols, gairebé impotents amb les amenaces induïdes per la gallorsa, han sabut assegurar el futur. Els Banys de la Presta foren agençats mitjançant un préstec de 600 lliures reemborsable amb els ingressos de la gallorsa. Per això les tarifes passen, el 1777, de 4 a 6 lliures.

La gallorsa ha generat una mutació econòmica de la vall de Prats de Molló. Una economia agropastoral, avui dia molt reduïda, l'ha substituït una economia balneària i turística.

Del segle XIX al segle XX, pagesos i paraires, ahir adversaris, s'han convertit en hostalers i comerciants, ara solidaris, la qual cosa representa finalment una victòria pòstuma dels cònsols.

25. Ramon SALA. «Prats de Mollo...», p. 92.